

Provedeno istraživanje i održana panel-diskusija o utjecaju pandemije na kućanstva u Hrvatskoj

Dario Pavičić

dario.pavici1@gmail.com

Diplomski studij
sociologije i filozofije

Filozofski fakultet
Sveučilište u Zagrebu

Ivana Lučića 3
10 000 Zagreb, Hrvatska

19. listopada 2021. se u organizaciji Svjetske banke¹ putem videokonferencije održala panel-diskusija pod nazivom Kako je pandemija COVID-19 utjecala na hrvatska kućanstva?² (engl. *How has the COVID-19 pandemic affected Croatian Households?*). Diskusija je organizirana povodom izlaska istoimene publikacije Svjetske banke temeljena na anketnom istraživanju. U svrhu što preciznije procjene trenutne situacije u pogledu utjecaja pandemije na kućanstva provedeno je ukupno 5 krugova telefonskih anketnih ispitivanja na nacionalno reprezentativnom uzorku od 1500 nasumično odabranih ispitanika. Postavljen im je niz pitanja o njihovim saznanjima i brigama povezanim s pandemijom, kao i o promjenama u njihovu materijalnom i socijalnom statusu (Svjetska banka, 2021). Ovakva i slična istraživanja već su provođena u drugim zemljama članicama Europske unije, primjerice u Bugarskoj, Rumunjskoj i Poljskoj, a izrada ovog ispitivanja povezana je i s tzv. okvirom za brzu procjenu (*rapid assessment framework*), koji je osmišljen kako bi pomogao izvršnim i političkim akterima u donošenju informiranih odluka koje se temelje na točnim podacima, što je od izuzetnog značaja u kontekstu globalnih kriza koje ubrzavaju promjene i čine ih manje predvidljivima.

Unatoč oporavku koji je uslijedio nakon šoka 2020, anketno je istraživanje pokazalo kako je taj oporavak ustvari neuravnotežen i da se ekonomski pokazatelji koji na njega upućuju ne preslikavaju na socijalni status većine građana. Naime, radnici zaposleni na radnim mjestima s nižim prihodima imali su veću vjerojatnost za prestanak radnog odnosa za vrijeme pandemije, a razina stresa u vezi radnih perspektiva pokazala se, shodno tomu, prisutnijom među ženama, ljudima u nižim dohodovnim skupinama i onima u ruralnim područjima. Takve zaključke potvrđuje i istraživanje koje je proveo Savez samostalnih sindikata Hrvatske o utjecaju pandemije na mentalno zdravlje radnika. Prema tom istraživanju njih čak 50% osjetilo je izražen strah od gubitka radnog mjesta (SSSH, 2021). Unatoč oporavku i očuvanju većine radnih mjesta tijekom krize u budžetima jednog dijela kućanstava prihodi su osjetno smanjeni u odnosu na period prije pandemije, dok je povišenjem cijena kompromitirana i kupovna moć dijela kućanstava. Probleme nejednakog oporavka dodatno pogoršava i činjenica da siromašnija područja u Hrvatskoj imaju ispodprosječnu procijepljenost, dok se rastom cijena energenata i hrane očekuje dodatni pritisak na najugroženije društvene slojeve i geografska područja unutar Hrvatske (Svjetska banka, 2021).

Cilj panel-diskusije bio je različitim društvenim dionicima, poput predstavnika vlasti,

¹ Svjetska banka međunarodna je organizacija čiji je inicijalni cilj bio davanje zajmova u svrhu poslijeratne obnove i razvoja, no tijekom desetljeća njezina uloga je proširena, tako da danas ona pokreće i potiče brojne razvojne projekte, pruža financijske i upravljačke savjete vladama i drugim političkim subjektima te objavljuje niz analiza, predikcija i ostalih znanstvenih publikacija u području rizika i izazova s kojima se današnja društva suočavaju, s naglaskom na siromaštvo i njegove uzroke diljem svijeta.

² Vlastiti prijevod

udruga civilnog društva te akademske zajednice i zainteresirane javnosti, pružiti priliku za raspravu o onome „što se može učiniti kako bi se ojačao inkluzivni oporavak“. Sama panel-diskusija uslijedila je nakon kraćeg predstavljanja, a nazočilo joj je četvero panelista: Zvezdana Bogdanović, savjetnica u Ministarstvu rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike, Josip Funda, viši ekonomist Svjetske banke za Hrvatsku, Ana Opačić, izvanredna profesorica na Pravnom fakultetu u Zagrebu, te Marina Škrabalo, upraviteljica zaklade SOLIDARNA. Pitanja poput onoga o najboljem načinu utroška fiskalnog stimulusa koji je stavljen na raspolaganje u vidu povratnih i bespovratnih sredstava, poboljšanju sustava socijalne skrbi i sprječavanju produblivanja obrazovnih nejednakosti samo su neka od onih na koja se pokušalo dati odgovor.

Na početku diskusije istaknulo se kako se u ovoj krizi Hrvatska bolje snašla nego u krizi 2008. u pogledu očuvanja radnih mjesta, ali da je i dalje nedovoljan fokus stavljen na reformu sustava zaštite najranjivijih slojeva društva. Na tu činjenicu nadovezuje se i fenomen koji je razotkrila pandemija, odnosno *paradoks deprivacije* – troškovi života u slabije razvijenim dijelovima Hrvatske veći su nego u onim razvijenijim. Tomu doprinosi i činjenica da su troškovi prijevoza koji osobama u teritorijalno udaljenim i slabo povezanim krajevima najčešće nisu sufinancirani. Čest je slučaj i to da u nekim područjima naprosto nema ni adekvatne infrastrukture ni prijevoza, a problem postaje još akutniji imamo li na umu da se uglavnom radi o umirovljenicima – osobama s u pravilu niskim primanjima, ali i povećanom potrebom za korištenjem socijalnih usluga, a napose zdravstvene skrbi.

Zaštita radnih mjesta, koja je istaknuta kao ključna odlika dobre reakcije na pandemiju, nije zaštitila sve poslodavce i radnike. Udruge u neprofitnom sektoru, od kojih se mnoge bave humanitarnim aktivnostima i pružanjem usluga u zajednici koje socijalni sustav ne može nadomjestiti (poput volonterskih akcija, edukacija, terapija i sl.), nisu bile uključene u spomenuti paket zaštite radnih mjesta. Istaknuto je i kako kod odobravanja kredita i zajmova državama Svjetska banka i Međunarodni monetarni fond ne čine dovoljno kako bi osigurali da se kao uvjet za pružanje zajmova poštuju međunarodni radni standardi i standardi kolektivnog pregovaranja. Kao značajne inicijative u smjeru inkluzivnijeg i ravnopravnijeg tržišta rada istaknuo se program *Odvažna* za podršku ženama u poduzetništvu te program zapošljavanja žena *Zaželi* kojim se posebno adresira problem zapošljavanja žena u dobi od preko 55 godina s nižom i srednjom stručnom spremom. S druge strane, među faktorima koji otežavaju dinamiziranje tržišta rada prepoznali su se niska dostupnost programa prekvalifikacija, pravne pomoći i karijernog savjetovanja, ali i vrlo slabo dostupne usluge financijskog opismenjavanja. Istaknulo se i kako su zaštitne kvote za strane radnike donijele više štete nego koristi na tom planu.

Neraskidivu povezanost s problemima na tržištu rada imaju pitanja o obrazovnim politikama, o kojima se također raspravljalo i u okviru ove panel-diskusije. Iz rastućih potreba za prekvalifikacijom jasno je inducirati neusklađenost između sustava obrazovanja i tržišta rada. U širokom spektru zanimanja, napose onih strukovnog usmjerenja, vlada

deficit koji se ne adresira na pravi način; učenike se nedovoljno potiče na upisivanje tih obrazovnih programa, a oni sami po sebi, barem u Hrvatskoj, ne nude dovoljno dobre materijalne perspektive koje bi učenike potaknule na upis. Uključenost djece u predškolski odgoj niska je, a posebno kod djece čiji su roditelji korisnici minimalne naknade. Nadalje, u osnovnoškolskom obrazovanju nužno je povećati broj sati u školskom sustavu i otvoriti mogućnost dnevnog boravka. Sve ove promjene iziskuju povećanje materijalnih kapaciteta te bržu i učinkovitiju (re)alokaciju resursa na ono što se kroz ovakve javne razgovore pokaže predmetom općeg društvenog interesa (Svjetska banka, 2021).

Za razliku od problema koji su se u pandemiji samo dodatno pogoršali, situacija s nedovoljnom procijepjenošću koja je istaknuta u predstavljanju rezultata nova je, čime je privukla istraživački interes s kojim su se odmah postavila i pitanja mogućih uzroka. Na ovoj se raspravi naglasilo kako skupa vladina kampanja za cijepljenje protiv koronavirusa nije urodila željenim ishodom te da je potrebno povećati partnerstva između institucija koje su zadužene za cijepljenje, ali i potaknuti liječničko osoblje da motivira građane na cijepljenje i informira ih o njegovim prednostima.

Svjetskoj banci i njezinu djelovanju do danas je upućeno mnogo kritika. Jedna je od njih da su prijedlozi reformi javnih sektora država s kojima je surađivala, zbog toga što su se vodili načelima ekonomske efikasnosti, doveli do niže dostupnosti socijalnih usluga u tim državama (Maršić, 2004). Također, zajmovi koje Svjetska banka pruža zahtijevaju određene strukturalne prilagodbe u ekonomijama država koje pozajmljuju novac, čime se pritom stvara i opći stav o tome da je velika razina zaduženosti poželjna. Također, postavljaju se i pitanja empirijske utemeljenosti mjera koje banka predlaže, ali i upitne održivosti te slabe evaluacije njenih projekata (Abbasi, 1999). Neke od ovih kritika Svjetska banka u velikoj je mjeri adresirala posljednjih desetljeća. Otvoreni podaci (eng. *Open data*) Svjetske banke mnogo su učinili za povećanje transparentnosti i znanstvene provjerljivosti područja kojima se banka bavi, dok su alati i pokazatelji koje koristi zbog svoje sustavnosti i sveobuhvatnosti danas uvelike prihvaćeni u akademskoj zajednici. Međutim, kritike da Svjetska banka, iako u manjoj mjeri, i dalje uvjetuje svoje zajmoprimce u smjeru prihvaćanja načela globalnog tržišta označenog kao jedinog legitimnog razvojnog puta i dalje imaju svoj *ratio*.

Ipak, događajima poput ovog panela Svjetska banka svojim organizacijskim kapacitetom i posredničkim statusom uspjela je privući niz aktera angažiranih na područjima zaštite ljudskih i radničkih prava, demokratske kulture i medijske pismenosti, čime se stvorio prostor za otvorenu i produktivnu raspravu o društvenim prioritetima i smjeru koji Hrvatska treba zauzeti u ovom (post)pandemijskom desetljeću.

Literatura

Abbasi, K. (1999). 'The World Bank and world health'. *BMJ* 318, 1003-1006.

Maršić, T. (2004). 'Uloga Svjetske banke u tranziciji Hrvatske – ekonomska ili socijalna izvedba?'. *Politička misao* 41(4), 72-91

Svjetska banka (2021). How has the COVID-19 pandemic affected Croatian Households? <https://www.worldbank.org/en/country/croatia/brief/survey-how-has-the-covid-19-pandemic-affected-croatian-households#1>

Svjetska banka (2021). How has the COVID-19 pandemic affected Croatian Households? [panel-diskusija]. Zoom. https://worldbankgroup.zoom.us/rec/play/1TI-kjq1OGof1hf4QGomi-QGu4MJONug9O4JZV3v7f81vRei0zjMKShya8CyDzqDmSBoEi6tDsZPu579.yTcLD2qHmpKhvex?continueMode=true&_x_zm_rtaid=lzV3

SSSH (2021). Istraživanje SSSH o utjecaju pandemije na mentalno zdravlje radnika [prezentacija]. http://www.sssh.hr/upload_data/site_files/istrazivanje-sssh-o-mentalnom-zdravlju-radnika-u-pandemiji.pdf